

I. K. ΠΡΟΜΠΟΝΑ, 'Η Μυκηναϊκή 'Επική Ποίηση με βάση τὰ Μυκηναϊκὰ κείμενα καὶ τὰ 'Ομηρικὰ 'Επη, Ἀθήνα 1980 σελ. 144.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδικῶν εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν γραφὴν ποὺ διαθέτει ὁ τόπος μας καὶ ποὺ ἔχει παρουσιάσει ἐργασίας ἀξιολόγους ἐπὶ τῶν κειμένων τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β. Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι βιβλίον ὀρμώμενος ἐκ τινῶν στερεοτύπων φράσεων τῶν 'Ομηρικῶν ἐπῶν, ἰδίᾳ εἰς τὸ β' ἡμιστίχιον ἐκφερομένων, καὶ παραβάλλον αὐτὰς πρὸς φράσεις τῶν κειμένων τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς τῶν πινακίδων τῆς Πύλου, τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Θηβῶν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἔπη παλαιὰ μυκηναϊκὰ διασωθέντα ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἔφθασαν μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ 'Ομήρου, ὁ ὁποῖος καὶ παρέλαβεν αὐτουσίας τὰς φράσεις αὐτὰς ὡς στερεότυπα εἰς τὰ ποιήματά του.

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τῆς διαπιστώσεως τῆς οὕτως εἰπεῖν αὐτουσίας παραλαβῆς τυποποιημένων Μυκηναϊκῶν ἐκφράσεων ἐκ τῶν παλαιῶν Μυκηναϊκῶν ἐπῶν διευκολύνεται ὁ συγγρ. κατ' ἀγχίνου ἐπινόησιν καὶ ἐκ μετρικῶν ἀνωμαλιῶν τῶν 'Ομ. Ἐπῶν, τὰς ὁποίας ἐξηγεῖ ὡς προερχομένας ἐκ τῆς διαφορᾶς πρὸς τὴν μυκηναϊκὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν. Τὰ παραδείγματα ποὺ φέρεται εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις κρίνω ὅτι εἶναι εὐλόγα.

Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὁ 'Ὀμηρος συνθέτων ἔπη τὸν 8. αἰ. π.Χ. διαπραγματευόμενα τὴν δρᾶσιν προσώπων δρασάντων τὸν 15ον π.Χ. * με τὴν ἀκρίβειαν, ἐπαληθευομένην ἀρχαιολογικῶς, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ μὴ ἐστηρίζετο εἰς ἐπικήν ποιήσιν προερχομένην ἀπὸ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν διεδραματίσθησαν τὰ ὑμνούμενα γεγονότα. Καὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων τὰ ἔχνη θέλει νὰ ἀνακαλύψῃ ὁ Προμπονάς καὶ κατὰ τὴν γνώμην μου τὸ ἐπιτυχάνει ἐπὶ τῇ βάσει ἀρκετῶν παραδειγμάτων. Πέρα τούτων προτίθεται νὰ συνεχίσῃ καὶ περαιτέρω τὴν ἔρευναν ταύτην καὶ εἰς ὠρισμένας 'Ομηρικὰς λέξεις, μαρτυρούμενας καὶ εἰς τὰ Μυκ. κείμενα καὶ πιθανῶς ἐκεῖθεν εἰσελθούσας εἰς τὰ 'Ομηρικὰ ἔπη.

Τὸ ἀποδεικτικὸν ὕλικόν τοῦ Σ. συγκεντροῦται εἰς 13 χωρία στερεοτύπων ἐκφράσεων τῶν Ἐπῶν, τῶν ἐξῆς ἢ : I. ὕλο δὲ θοῆνν ποσὶν ἦσει. II. ἐς δ' ὄχεα ποσὶ βήσето. III. λακτίζων ποσὶ γαῖαν. IV. ὀλοφνυρόμενος δ' ἔπος ἠῦδα. V. ἔλεα πτερόεντα προσῆδα. VI. Διὸ μῆτιν ἀτάλαντος. VII. ἀτάλαντος Ἐνναλίω ἀνδρειφόντη. VIII. ἀσπίδος ἀμφιβρ'της. IX. ἐπὶ δ' ἀνέρες ἐσθλοὶ ὄρονται. X. ἀλείρατο δὲ λίπ' ἐλαίω / ἀμβροσίω ἐδαιῶ. XI. ἐν δ' ἄρα ἔρματα ἦκεν εὐτροῆτοισι λοβοῖσι. XII. ληϊάδας δὲ γυναικας ἐλεύθερον ἦμαρ ἀπούρας / ἦγον καὶ XIII. δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῶ / ἦις ἠκέστας ἱερούσομεν. Ἡ μέθοδος ἐργασίας τοῦ Σ. εἰς ἐκάστην περίπτωσιν συνίσταται εἰς τό : α') νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ σχετικὰ χωρία τῶν Ἐπῶν καὶ β') νὰ εὑρῃ ἀναλόγους ἐκφράσεις εἰς τὰ Μυκ. κείμενα καὶ διὰ συγκρίσεως καὶ ἄλλων ἐνδείξεων νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ 'Ομ. ἐκφρασις εἶναι ἢ αὐτοῦσια στερεότυπος ἐκφρασις Μυκηναϊκοῦ ἔπους ἢ ἐξειλιγμένη μορφολογικῶς καὶ φωνητικῶς (ἐνθα τυχὸν ὑπάρχουσα μετρικὴ ἀνωμαλία αἴρεται δι' ἀντικαταστάσεως μετ' ἀντίστοιχον Μυκηναϊκὴν) ἢ παρηρηνηνευμένη, περίπτωσις πείθουσα ἔτι μᾶλλον ὅτι παρελήφθη ἐκ τῆς Μυκην. ποιήσεως. Ἡ ὅλη διαπραγματεύσεως γίνεται συστηματικῆ, δι' ἐκάστην δὲ λέξιν καὶ χρῆσιν τῆς γίνεται ἀναφορὰ εἰς ἅπασαν τὴν διεθνῆ περὶ αὐτῆς βιβλιογραφίαν, παρατιθεμένην εἰς τὰς ὑποσημειώσεις.

Θὰ δώσωμεν ὀλίγα δείγματα τοῦ τρόπου καὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς ἐργα-

* Ὁ συγγρ. ὀμιλεῖ περὶ 13 αἰ. π.Χ., ὡς ἐγένετο δεκτὸν ἐσχάτως. Ἀλλὰ ὡς ἐκ νεωτέρων ἀναθεωρήσεων τῶν Χιτιτικῶν κειμένων λίαν προσφάτως κατεδείχθη, ἡ Τροία ἠλώθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ὄχι τὸ 1184 οὔτε τὸ 1260 ἀλλὰ τὸ 1460 (ἴδε «Πλάτων» 32 (1980) σελ. 36—37).

σίας : 'Ἐπὶ τοῦ I ὑπὸ δὲ θρηῖνον ποσὶν ἦκε. Παρατίθενται πρῶτον τὰ κείμενα 7 χωρίων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς τὰ περιέχοντα τὴν φράσιν ἔνθα συνήθως συνεκφέρονται αἱ λέξεις θρόνος καὶ θρηῖνος. Δεύτερον παρατίθενται τρία χωρία πινακίδων ΡΥ μὲ φράσεις θρόνος θρηῖνος τε, κατονομάζονται δὲ ἄλλαι πινακίδες ΡΥ καταγράφουσαι μόνον τὸ θρηῖνες ἔνδεκα φορές. Διὰ τὴν συνύπαρξιν θρόνου καὶ θρηῖνος ὑποδεικνύει ὁ Σ. χρυσὸν δακτύλιον τῆς Τίρυνθος καὶ ἄλλους, κατονομαζομένης τῆς βιβλιογραφίας περὶ αὐτά. Ὁ Σ. φρονεῖ—καὶ νομίζω ὅτι ἔχει δίκαιον—ὅτι θρόνος καὶ θρηῖνος ἀπετέλουν ἓν ἐνιαῖον ἔπιπλον, συνάγει δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως. Ὅντως, ὡς δεικνύεται καὶ ἐξ ἐκφράσεως πινακίδος Κη (οὔτε ἡνία πρὸς εἶσω) γραφομένης «ουφε anija posī eesī»—αἱ δύο παράλληλοι ἐκφράσεις ἢ Μυκ. ἀνία ποσί ἔεσι καὶ Ὀμ. «θρηῖνος ποσὶν ἦεν»—ἀγεται τις εἰς τὸν συλλογισμὸν ὅτι ἢ Ὀμ. ἔκφρασις ὑπὸ δὲ θρηῖνος ποσὶν ἦεν ἀνάγεται εἰς παλαιότεραν Μυκηναϊκὴν «ὑπὸ δὲ θρηῖνος ποσὶ ἦεν». Ὁ Σ. παρατηρεῖ ἐδῶ εὐλόγως ὅτι εἰς τὴν Μυκ. ἔκφρασιν τὸ ποσί δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ποῦς, ἀλλὰ εἶναι ἢ πρόθεσις πρὸς. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐνισχύεται ὁ Συγγρ. καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρ' Ὀμήρῳ ἢ δοτ. τοῦ ποῦς ἀπαντᾷ ὑπὸ τύπον : ποσί(ν), πόδεσι(ν), καὶ ποσί(ν), ὁ δὲ παλαιότερος τύπος ποσὶν ἀπαντᾷ 50άκις, ὁ δὲ πόδεσι(ν) 30 καὶ εἶναι αἰολικός, ὁ δὲ ποσί(ν) 60 καὶ εἶναι ὁ νεώτερος, σύμφωνα πρὸς στατιστικὴν καὶ διδόμενα χωρία. Ὅθεν οἱ εἰς τὰς πινακίδας περιγραφόμενοι εἰς τὰ Μυκ. ἀνάκτορα θρόνοι καὶ θρηῖνες, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Μυκ. πόλιν παρεδόθησαν μέχρι Ὀμήρου, ὅστις παρέλαβε καὶ τὴν Μυκηναϊκὴν ἔκφρασιν ὑπὸ δὲ θρηῖνος ποσί γῆσει ἢ ἦεν, μὲ τὸ ποσί=πρὸς, διότι ὁ θρηῖνος ἦτο προσηλωμένος εἰς τὸν θρόνον ὡς ὑποπόδιον, ἐνῶ εἰς τὸν Ὀμηρον τὸ ποσί(=πρὸς) παρηρηγμένη εἰς πόδας.

Εἰς τὴν II ἔκφρασιν ἐς δ' ὄγεα ποσί βήσето σημαίνει ἐπίσης προσεβήσето ὡς ἐν Β 48, Ξ 292, φ., 543, ἐνῶ εἰς πληθὺν ἄλλων παρατιθεμένων χωρίων οὐδαμοῦ ἐπὶ ἀναβάσεως εἰς ἄρμα χρησιμοποιεῖται τὸ ποσί. Ἐξ ἄλλου ἢ Μυκ. ἀντίστοιχος ἔκφρασις θά ἦτο ἐς δὲ φοχάν φλογέαν ποσί βήσето, ἐνῶ ἢ περαιτέρω σιχουργία τοῦ Ὀμήρου εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἐπικυρεῖ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῶν Μυκ. ἀρμάτων ὡς προκύπτει ἐκ λέξεων τῶν πινακίδων. Γενικῶς παρατηρῶ ὅτι καὶ εἰς ἐκάστην τῶν λοιπῶν περιπτώσεων στερεοτύπων ἐκφράσεων τῶν Μυκ. ἐπῶν, ποῦ παρελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, ὑπάρχουν πειστικώταται ἀποδείξεις ἐκ τῶν Μυκ. κειμένων, ἐξηγοῦνται καὶ τὰς μετρικὰς ἀνωμαλίας ἐνιαχοῦ τῶν φράσεων, ἀλλὰ καὶ τινὰς παρερμηνείας λέξεων, ὡς τὸ ἐανός, λοβός, ἔρματα, ληϊάδας, ἦνις ἠκέστας, μὲ ἐπιχειρήματα ἐξαιρετικῆς πιθανότητος. Εἰς τὰς σελ. 87 119 ὁ Σ. παραθέτει τὴν περίφημον πινακίδα ΡΥ Τη 316 ἐν πανομοιότηπῳ σκιαγραφῆματι, ἐν μεταγραφῇ κατὰ τὸν διεθνῆ τρόπον καὶ ἑτέρα μεταγραφῇ εἰς ἑλληνικὴν ἀποκατεστημένην γραφήν.

Ἀναλύων κατὰ στίχον τὰ σύμβολα, τὰς λέξεις, τὰς ἐκφράσεις καὶ τὰ πρόσωπα θεῶν καὶ ἀνθρώπων προβαίνει εἰς μετάφρασιν τῆς πινακίδος. Εἶτα δεχόμενος τὴν γενικὴν σχεδὸν γνώμην, ὅτι πρόκειται περὶ κειμένου γραφέντος ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἐνώπιον ὑψίστου κινδύνου, ὅποτε οἱ ἀνθρώποι συνήθιζον νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς θεοὺς δῶρα καὶ νὰ κάμνουν ἀνθρωποθύσιαις, ὁ Σ. δι' ἀγίνων συνδυασμῶν Μυκηναϊκῶν ἐκφράσεων (πορευοθυστήρια—πορευοζωστήρια) ἐξηγεῖ βάσει καὶ πληροφοριῶν ἐξ Ἡροδότου, Σουΐδα καὶ Πετρωνίου τὴν ἐννοίαν πορευα=θύματα. καθάρματα, φαρμακοὶ (ἐξιλαστήρια θύματα) καὶ ἐρμηνεύει πῶς ἐκ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν οἱ νεώτεροι ἤχθησαν εἰς θυσίαν ζῶων καὶ ἐκ τῶν σημασιῶν τοῦ βοῦς (ἢ) (=παρθένος) ἢ ἀληθῆς ἐννοία τοῦ ἦνις ἀκέστας ἐπικυρουμένη διὰ μαρτυριῶν Αἰνείου Τακτικοῦ, Τιμαίου, Λυκόφρονος, Πολυβίου, Στράβωνος, Ἀπολλοδώρου καὶ ἄλλων συγγραφέων καὶ σχολίων.

Ἡ ὅλη ἐργασία τοῦ συγγραφέως διεξάγεται μὲ σύστημα, στερεὰν μέθοδον,

έρευνητικὸν πνεῦμα, μὲ ἀναζήτησιν πάσης ὠφελίμου πηγῆς καὶ μὲ ἔλεγχον τῆς διεθνoῦς βιβλιογραφίας κατὰ τρόπον πείθοντα ὅτι ὁ Σ. εἶναι ἰκανώτατος καὶ ὠριμος ἔρευνητῆς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μυκηναϊκῶν καὶ κλασσικῶν κειμένων. Οἱ ἔρευνηταὶ τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, ὡς διεπίστωσα εἰς τὸ τελευταῖον Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ὀμοσπονδίας Κλασσικῶν Σπουδῶν ἐν Βουδαπέστη εἶναι πολλοὶ εἰς τὰ ξένα κράτη. Εἰς τὸ ἰδικόν μας βλέπω τώρα εὐχαρίστως ὅτι ὁ Προμπονάς διατρέπει. Ἡ διατριβὴ εἶναι ἀρίστη, ἐφωδιασμένη μὲ πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν καὶ μὲ ἐξ πίνακας ὀνομάτων, πραγμάτων, χωρίων κλπ. διευκολυνόντων τὴν λεπτομερεστέραν μελέτην τῶν γραφομένων.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΑΘΑΝ. ΙΩ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, **Βραυρωνία Προσωπογραφία. Φιλιάδαι καὶ Κυδαντίδαι δημόται.** Ἀθήνα 1980.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν προσετέθη προσφάτως τὸ ὡς ἄνω βιβλίον περὶ δημοτῶν ἀνηκόντων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς τοὺς γνωστούς ὑπὸ τὸ ὄνομα Φιλιάδαι καὶ Κυδαντίδαι. Ἀφοῦ ὅμως τοῦτο δὲν διεκδικεῖ τίτλους λαϊκοῦ ἀναγνώσματος, ἀλλ' ἀπευθύνεται πρὸς περιωρισμένον κύκλον εἰδικῶν ἐπιστημόνων, θὰ ἦτο προσιτὸν καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς Ἑλλάδος, ἂν ἦτο διατυπωμένον εἰς ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν. Οὕτω θ' ἀπεφεύγοντο καὶ τὰ ἐπαναλαμβανόμενα Φιλιάδες, Κυδαντίδες, ἀντρέγυνο καὶ τὰ τοιαῦτα.

Εἰς τὰ ἐν τῇ ὑποσημειώσει τοῦ προλόγου ἀναφερόμενα βιβλία προσωπογραφίας ἔχει τὴν θέσιν τῆς καὶ ἡ Θηβαϊκὴ προσωπογραφία τοῦ Στεφάνου Ν. Κουμανούδη, ἐκδ. Ἀρχ. Ἐταιρείας 1979, ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων παρ' ἡμῖν. Διὰ τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ἄνω προλόγῳ σημειουμένους καθηγητὰς Πανεπιστημίου κ. Α. Raubitschek καὶ Ἡλ. Καπετανόπουλον, τὸν πρῶτον «στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Princeton» τὸν δεύτερον «στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Yale», ἃς σημειωθῆ, ὅτι ὁ πρῶτος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀπέλθει ἐκεῖθεν καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς Palo Alto ἐδίδασκε μέχρι πρό τινος εἰς τὸ Stanford University, ὁ δεύτερος διδάσκει ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὸ Central Connecticut State College, New Britain. Ταῦτα διὰ τὸ «πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν» καὶ ὀνομάζειν, κατὰ τὸν ἐκ Σαμοσάτων, «τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην».

Ἡ συγκέντρωσις ὑλικοῦ διὰ τὴν σύνθεσιν τοιοῦτου βιβλίου δὲν εἶναι εὐχερῆς, διότι, ὑπάρχουν μὲν τὰ παλαιὰ βοηθήματα τῶν Kirchner καὶ Sundwall διὰ τὴν ἀττικὴν προσωπογραφίαν, ἐπὶ πλέον οἱ Indices τῶν τόμων τοῦ SEG καὶ τοῦ Hesperia, ἀλλὰ τὸ ἀνακύπτειν καθ' ἡμέραν ἐπιγραφικὸν ὑλικὸν ἐξ ἀνασκαφῶν, καὶ τυχαίων κυρίως εὐρημάτων, δημοσιεύεται εἰς πληθὺν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν τῆς διεθνoῦς Γραμματολογίας ἢ ἀναδημοσιεύεται, συνήθως βελτιωμένον, εἰς ἐκδομένης μονογραφίας καὶ συναφῆ βιβλία.

Διευκολύνει τὸν ἀναγνώστην, ἂν τὸ ὄνομα τοῦ προσωπογραφομένου ἀναγράφεται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἢ παχέων τοιούτων, ὡς παρὰ Kirchner καὶ Κουμανούδη κλπ. ἡ θέσις του πάντως εἶναι ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου καὶ ὄχι εἰς τὸ μέσον τούτου ὡς ἐν προκειμένῳ.

Τί σκοποὺς ἐξυπηρετοῦν τὰ ἐν σελ. 93—107, ἂν μὴ καὶ τὰ ἀπὸ σελ. 113—125; Θὰ ἦτο ἴσως περιττός, καὶ ἀπλοῦς ἀκόμη κατάλογος τῶν ὀλίγων τούτων Φιλαιδῶν καὶ Κυδαντιδῶν, ἀφοῦ εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας γίνεται ἐκτενὴς λόγος περὶ ἐκάστου τούτων.

Ἀπὸ τοὺς γνωστούς Φιλιάδας ἀπουσιάζουν ὁ Μένανδρος Διονυσίου Φιλὰ (πατὴρ καὶ υἱὸς) τῆς ἐπιγραφῆς ἐν I. G. II², 2045 στίχ. 22 (= Ἀρχ. Ἐφημ. 1950/51